

Ústavněpolitické koncepce prezidenta W. Wilsona a vznik Československé republiky

Josef Blahož*

Abstrakt: Studie se soustřeďuje na ústavněpolitické koncepce a názory prezidenta USA W. Wilsona, představitele velmoci, která rozhodla o vítězství v první světové válce. Studie zaznamenává vysokou teoretickou kvalifikaci prezidenta Wilsona v oblasti ústavněpolitické a jeho působení jako profesora a rektora univerzity, před tím, než se věnoval politické činnosti. Po zvolení W. Wilsona prezidentem je analyzován jeho postoj k první světové válce a válčícím stranám. V centru pozornosti jsou ústavněpolitické koncepce prezidenta Wilsona vyjádřené po vstupu USA do první světové války v jeho Poselství Kongresu označovaném Poselství čtrnácti bodů, které zahrnovalo základní principy demokratického uspořádání a bylo v tomto směru stimulem ovlivňujícím vytváření Československé republiky.

Studie se zde koncentruje na bod X. tohoto poselství, pojednávající o Rakousku-Uhersku, které mělo zůstat zachováno s tím, že jeho národům měla být dána pouze nejsvobodnější možnost autonomního vývoje. Studie se zejména zaměřuje na faktory, které vedly k postupné změně obsahu a interpretace článku X. Poselství čtrnácti bodů. Těmito faktory byly vývoj válečné situace, úsilí zahraničního odboje Československé národní rady a její uznání USA a ostatními spojenci za vládu de facto, jakož i vnitřní rozpad Rakouska-Uherska. V této souvislosti je analyzována nota prezidenta Wilsona z 18. října 1918, v níž prezident Wilson odstoupil od svého požadavku pouhé autonomie a ponechal národům Rakouska-Uherska, aby rozhodly o svém osudu. Ve výkladu X. článku Poselství čtrnácti bodů na mírové konferenci bylo uvedeno, že zachování celistvosti Rakouska-Uherska již neplatí a byl zde uveden vznik Česko-Slovenska. Studie se dále zaměřuje na vznik Československa – Provolání Národního výboru ze dne 28. října, přijetí Zákona ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého. Zvláštního uznání se v této souvislosti dostává ve studii právní argumentaci prof. Zdeňka Pešky o vzniku československého státu.

Klíčová slova: demokratické ústavní principy, princip suverenity lidu, princip suverenity národa, Poselství čtrnácti bodů W. Wilsona, autonomie národů Rakouska-Uherska, rozpad Rakouska-Uherska, Československá národní rada a její uznání de facto, Československá republika a její vznik

Úvod

Vznik Československé republiky je nepochybně jedním z výsledků první světové války, především vítězstvím mocností Velké Británie, Francie a Spojených států nad Německem a Rakouskem-Uherskem. Klíčová úloha k dosažení tohoto vítězství, a nejen to, rovněž k určování a realizaci cílů, k nimž vítězství v první světové válce vedlo, náleží především nejsilnější světové mocnosti, která se nejvýrazněji podílela na dosaženém vítězství – Spojeným státům a jejich nejvýznamnějšímu představiteli (jak to vyplývá z prezidentského ústavního systému USA) prezidentu Spojených států, kterým byl v době první světové války Woodrow Wilson. Proto jsme také od roku 1918 svědky v meziválečném Československu hlubokých projevů úcty a uznání prezidentu Wilsonovi jako nejvýraznějšímu zahraničnímu státníku, který se o vznik československého demokratického státu zasloužil.

* Doc. JUDr. Josef Blahož, DrSc., Ústav státu a práva, v. v. i. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122. E-mail: pochtova@ilaw.cas.cz.

Stačí zde připomenout nikoli pouze pomníky vytvořené k jeho počtě, pojmenování hlavního pražského nádraží, pojmenování ulic v mnoha českých městech atd.

Zároveň je třeba si uvědomit, že vznik Československé republiky, jakkoliv zde náleží největší význam vítězství demokratických mocností v první světové válce, byl výsledkem komplikovaných faktorů politických, mocenských a diplomatických, v nichž klíčovou úlohu hrály mezinárodněpolitické a ústavněpolitické názory a koncepce vrcholných představitelů vítězných mocností. A zde opět jednoznačně vystupuje do popředí osobnost prezidenta USA W. Wilsona, jehož vztah ke vzniku samostatného československého státu zdaleka nebyl v průběhu první světové války jednoznačný, a to v důsledku jeho dlouho-trvajících preference zachování rakousko-uherské říše, v jejíž existenci spatřoval jednak žádoucí územní homogenitu středoevropského prostoru a jeho rovnováhu, jednak potenciální hráz proti Německu v novém evropském uspořádání.¹

1. W. Wilson prezidentem USA, vyhlášení války v Německu a Rakousku

Dvacátý osmý prezident Spojených států Woodrow Wilson (1913–1921) náleží nepochybně z galerie amerických prezidentů vzhledem k jeho nadání být myšlenkovým tvůrcem ústavněpolitických idejí a koncepcí k nejpřednějším osobnostem, které úřad prezidenta Spojených států zastávaly.² Bylo to dáno jeho intelektuálním vybavením a předchozí životní drahou jako znalce obecných dějin a historie politického myšlení – profesora univerzity v Princetonu a později jejího rektora.³ K tomu přistupovala Wilsonova vytrvalost a razantnost (někdy – jak se později ukázalo, až přílišná a netaktická) v prosazování vyřešených idejí a cílů.⁴

W. Wilson vystudoval politickou vědu na univerzitě v Princetonu a právo na univerzitě ve Virginii. Následně se věnoval teoretickému bádání na univerzitě v Princetonu, tam také vznikly jeho obsáhlé teoretické práce věnované jak obecné historii USA, tak zejména jejich vývoji ústavněpolitickému. V této oblasti nebyl W. Wilson zdaleka pouhým interpretem zkoumaných oblastí, ale především tvůrcem ústavněpolitických doktrín, které se zejména v době, kdy se stal prezidentem USA, snažil velmi výrazně prosazovat v ústavněpolitické praxi. V koncepcích uplatňovaných v době svého působení v prezidentském úřadě vycházel ze svých významných ústavněpolitických, ústavněprávních, filozofických, sociologických a historických prací, které mu již dávno předtím, než započal svou politic-

¹ COOPER, J. M. Jr. *Woodrow Wilson. A Biography*. New York, 2009, s. 420–424; STRINER, R. *Woodrow Wilson and World War I. A Burden Too Great to Bear*. Lanham, 2014, s. 130 an. Proti tomuto názoru sdílenému tehdy prezidentem Wilsonem srov. MASARYK, T. G. *Světová revoluce*. Praha, 1925, s. 450 an. Skvělý soudobý pozorovatel světové politiky, známý anglický novinář H. W. Steed ve svém díle *Třicet let novinářem* (STEED, H. W. *Třicet let novinářem: 1892–1922: vzpomínky. II*. Praha: Orbis, 1924, s. 202, 205) k této otázce uvádí citát ze svého dopisu z ledna 1918 italskému státníku Sonninovi: „Austrofilské sklony některých zdejších úředních kruhů, nedávná schůzka generála Smutse s rakouskými emisary ve Švýcarsku a povrchní znalosti prezidenta Wilsona o rakouské otázce přesvědčují mne více než kdy jindy, že je pro Itálii žádoucí, aby se upřímně zasazovala o osvobození rakouskouherských Čechů, Poláků, Rumunů a Jihoslovanů, a aby je velkomyšlně podporovala a chránila [...]. Naproti tomu může [...] prorazití rázem celou síť austrofilských pletich, v nichž si libují příliš mnozí spojenečtí politikové.“

² Srov. k tomu COOPER, J. M. Jr. *Woodrow Wilson. A Biography*, s. 56–78; SCHLESINGER, A. M. *The Crisis of Confidence Ideas, Power and Violence in America*. Boston, 1969, s. 153, 265.

³ COOPER, J. M. Jr. *Woodrow Wilson. A Biography*, s. 79–119; BRAGDON, H. W. *Woodrow Wilson. The Academic Years*. Cambridge (Mass.), 1967, s. 151–239 an., s. 292; MANELA, E. *The Wilsonian moment, Self Determination and The International Origins of Anticolonial Nationalism*. Oxford University Press, 2007, s. 19–23, 44.

⁴ Významný novinář a veřejný činitel H. Wickham Steed zmiňuje ve svém díle chybnou taktiku a autokratickou povahu prezidenta Wilsona jako jeden z rozhodujících negativních faktorů jednání prezidenta Wilsona – STEED, H. W. *Třicet let novinářem. II*, s. 314; srov. k tomu rovněž STRINER, R. *Woodrow Wilson and World War I. A Burden Too Great to Bear*, s. IX, X; STONE, W. F. *The Psychology of Politics*. London, 1974, s. 19, 36, 139, 253.

kou činnost, získaly významný vědecký ohlas⁵ nejen v rámci Spojených států, ale rovněž v rámci mezinárodním. Rozhodujícím faktorem Wilsonových koncepcí ústavněprávních a mezinárodněprávních byl princip sebeurčení – suverenity lidu vycházející z pojetí A. Lincolna jako „vlády lidu, lidem a pro lid“, tedy státní moci lidem vytvářené a opírající se v procesu své realizace, tj. vládnutí, o konsenzus lidu, tj. ovládaných. Zároveň jako myslitel ovlivněný úspěšným vytvářením federativního uspořádání Spojených států – velkého mocenského celku vytvářeného na základě principů demokracie, lidských práv, autonomistického pojetí vzájemných národnostních odlišností považoval takto vytvářenou státnost za rozhodující faktor světového uspořádání.

Po vítězných prezidentských volbách v roce 1912 nastoupil W. Wilson do prezidentského úřadu v březnu 1913. Jeho politický program, obsahující požadavky shora uvedeného ústavního uspořádání, nesl název *New Freedom* – Nová svoboda.⁶ Tento název byl zřejmě inspirující i pro jeho následníky – prezidenty USA zvolených za demokratickou stranu F. D. Roosevelta (*New Deal* – Nový úděl), J. F. Kennedyho (*New Frontiers* – Nové hranice). Mírová realizace Wilsonova programu byla v roce 1914 přerušena vypuknutím první světové války a s tím vzrůstajícím napětím ve společenské situaci USA, v níž obavy, aby Spojené státy nebyly zataženy do války, hrály klíčovou roli. Bylo totiž zřejmé, že vláda Spojených států svými vnitropolitickými a ekonomickými opatřeními (zbrojení, posilování početního stavu armády) se připravuje na eventuální zásah do válečného dění v Evropě. Životopisec W. Wilsona A. S. Link zaznamenává ve své práci výrok prezidenta Wilsona řečený v úzkém okruhu bývalých Wilsonových kolegů z jeho profesorského období, že v případě, pokud by se Evropu snažil ovládnout určitý militaristický stát, bude usilovat o zásah USA do válečného dění.⁷ Je zcela nepochybné z dalšího kontextu Wilsonových opatření, že tímto militaristickým státem bylo míněno Německo, proti němuž již tehdy bylo zaměřeno kritické ostří politických opatření W. Wilsona. Wilson se však zároveň snažil vzbudit u veřejnosti USA zdání, že jeho vláda usiluje o zachování neutrality. Zvláště intenzivně si tak počínal v období prezidentské kampaně v roce 1916 před svou druhou volbou do úřadu prezidenta. Volební platforma W. Wilsona byla v roce 1916 založena na zdůraznění neutrality USA k válečnému konfliktu.⁸ O nutnosti vstupu do první světové války především proti Německu byl však již tehdy Wilson, jak o tom svědčí to, co již bylo shora uvedeno, pevně přesvědčen, podobně jako byl jeden z jeho následovníků v průběhu druhé světové války – F. D. Roosevelt přesvědčen již v průběhu let 1940–1941 o nutnosti vstupu USA do druhé světové války.⁹ Dne 6. dubna 1917 vyhlásil prezident Wilson po vyjádření senátu a sněmovny reprezentantů válku Německu; dne 7. prosince 1917 pak byla vyhlášena válka Spojených států Rakousku-Uhersku.¹⁰

S problematikou vzniku československého státu v kontextu ústavněpolitických a mezinárodněpolitických úvah prezidenta W. Wilsona souvisí otázka důvodu několikaměsíčního odstupu USA mezi vyhlášením války Německu a Rakousku-Uhersku. V této době

⁵ Mezi nejvýznamnější díla W. Wilsona, z nichž především vycházejí jeho mezinárodněprávní a ústavněprávní koncepce, náleží WILSON, W. *A History of the American People*. New York, 1902; WILSON, W. *The State Elements of Historical and Practical Policies*. Boston, 1907; WILSON, W. *Constitutional Government in the United States*. New York, 1908; WILSON, W. *The new Democracy. Presidential Messages, Addresses and other Papers (1913–1917)*. I. New York, 1970.

⁶ LINK, A. S. *Wilson: The New Freedom*. Princeton, 1956.

⁷ LINK, A. S. *The Struggle for Neutrality, 1914–1915*. Princeton, 1960, s. 659.

⁸ LINK, A. S. *Campaign for Progressivism and Peace. 1916–1917*. Princeton, 1965, s. 48.

⁹ BURNS, J. M. *Roosevelt: The Lion and the Fox*. New York, 1956, s. 459 an.

¹⁰ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce. II. díl*. Praha, 1927, s. 132 an., MANELA, E. *The Wilsonian moment, Self Determination and The International Origins of Anticolonial Nationalism*, s. 35 an.

prezident Wilson nadále zvažoval možnost odvrácení Rakouska-Uherska od jeho spoje-
nectví s Německem.

2. Wilsonovo poselství Kongresu – Poselství čtrnácti bodů

Spojené státy začaly vytvářet svůj mírový program světového uspořádání po první světo-
vé válce již v průběhu druhé poloviny roku 1917, tedy téměř půl roku předtím, než vyhlá-
sily válku Rakousku-Uhersku. Rozhodujícím činitelem ve vytváření tohoto programu byl
W. Wilson, což vyplývalo z jeho pojetí prezidentského systému v USA, podle něhož je pre-
zident USA instituce, již náleží prvořadé postavení ve vytváření a koncipování politiky
státu.¹¹ Proto také schůze prezidentova kabinetu měly ve funkčním období Wilsonova
prezidentství spíše charakter setkání, na nichž prezident uděloval své příkazy jednotlivým
členům svého kabinetu. Další formou, kterou ve výkonu svého úřadu volil, bylo vytváře-
ní zvláštních výborů – komitétů, kterým svěřoval přípravu řešení určitých politických
a státních otázek. W. Wilson tím naprosto nenarušoval pravomoci svěřené ústavou prezi-
dentovi USA. Lze říci, že tyto pravomoci naplňoval natolik, že se často vzdával možnosti
porad a konzultací se členy svého kabinetu.

V září 1917 pověřil Wilson svého nejbližšího spolupracovníka plukovníka House¹², aby
vytvořil komitét, který by vypracoval návrh prezidentského klíčového poselství Kongresu
USA, které by obsahovalo v souhrnné podobě cíle Spojených států po vítězství v první svě-
tové válce, jakož i způsob jejich řešení. W. Wilson předpokládal, že toto poselství se stane
základem koncepce politiky států Dohody. Přípravný komitét zahrnoval několik desítek
stálých členů a navíc pak k jednotlivým otázkám přizvaných poradců. Bylo charakteris-
tické, že tento komitét byl složen převážně z vědců (historiků, politologů, sociologů,
právníků, geografů, etnografů, odborníků na mezinárodní vztahy), i když v něm byli rov-
něž zastoupení diplomaté působící v praxi. Předsedou komitétu se stal profesor Sydney
Menzes. Tajemníkem a prakticky hlavním organizátorem, jakož i významným spoluvůr-
cem výsledného dokumentu byl významný novinář Walter Lippmann. Dalšími autory
dokumentu byli prof. S. E. Menzes a D. H. Miller za aktivní účasti plukovníka Edwarda
M. House, nejbližšího spolupracovníka prezidenta s bohatými politickými a diplomatic-
kými zkušenostmi.¹³

Dne 8. ledna 1918 přednesl prezident Wilson výsledný projekt Kongresu. Pro preziden-
tovo poselství Kongresu se ujal ve vědecké i popularizační literatuře název *Wilsonových*
čtrnáct bodů.¹⁴

¹¹ WILSON, W. *Constitutional Government in the United States*. New York, 1908, s. 68; BARBER, J. D. *The Presidential Character*. Englewood Cliffs, 1977, s. 95 an.; COOPER, J. M. Jr. *Woodrow Wilson. A Biography*, s. 97; SUNDQUIST, J. L. *The Decline and Resur-
gence of Congress*. Washington D. C., 1981, s. 9, 19–21; ROSE, R. *The Postmodern President*. Chatham, New York, 1991, s. 287–288.

¹² Plukovník Edward M. House se stal nejbližším spolupracovníkem od roku 1911, když předtím působil jako poradce čtyř guver-
néřů státu Texas. Zvláště významný byl podíl plukovníka House ve volebních kampaních prezidenta Wilsona a při přípravě
projevů prezidenta Wilsona obsahujících návrhy klíčových ústavněpolitických opatření.

¹³ Srov. STRINER, R. *Woodrow Wilson and World War I. A Burden Too Great to Bear*, s. 131 an.; KOVTUN, J. *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*. Toronto, 1987, s. 110–111.

¹⁴ MANELA, E. *Wilsonian Moment*. Oxford, 2007, s. 39 an.; STRINER, R. *Woodrow Wilson and World War I. A Burden Too Great to Bear*, s. 133 an.; FERRELL, R. H. *Woodrow Wilson and World War I. 1917–1921*. New York, 1985, s. 124 an.; COOPER, J. M. Jr. *Woodrow Wilson. A Biography*, s. 422 an.; Georges Clemenceau, ministerský předseda Francouzské republiky (1906–1909, 1917–1920), předseda pařížské mírové konference oceňuje ve svém díle politické koncepce a úsilí prezidenta Wilsona vyjádřené zejména v jeho Poselství čtrnácti bodů, i když zároveň uvádí, že „Wilson znal nedostatečně tu Evropu, která před ním ležela v troskách [...] a jednal, jak nejlépe dovedl za poměrů, jejichž původ mu unikl a jejichž konečné důsledky přesahovaly jeho obzor [...]“. Ideologicky podal Wilson krásný výkon, když navrhl rozřešit soustavně v řádu vzájemných závislostí souhrn evropských problémů [...]“ CLEMENCEAU, G. *Velikost a bída jednoho vítězství*. Praha, 1930, s. 160–162.

Pro vznikající československou státnost vyzníval velmi problematicky bod X., podle něhož „*Národům Rakouska-Uherska, jehož místo mezi národy si přejeme mít zabezpečeno a zajištěno, měla by být dána nejsvobodnější možnost autonomního vývoje*“.¹⁵ T. G. Masaryk k tomu uvádí Austrofilské názory a náladu, jaké v oficiálních spojeneckých kruzích trvaly až do jara 1918, charakterizují nejlépe vývoody prezidenta Wilsona o Rakousku; jeho prohlášení o Rakousku-Uhersku v poselství Kongresu dne 8. ledna 1918 bylo ještě austrofilské... Wilson se dovolává projevu Lloyda George, jenž ve své řeči 5. ledna prohlásil, že „*Angličanům zničení Rakouska-Uherska není cílem války*“.¹⁶ Wilson ve svých čtrnácti bodech opakuje v určitější formě, co řekl dne 4. prosince 1917, když Kongresu vykládal význam válečného stavu, vyhlášeného Spojenými státy Rakousku-Uhersku.¹⁶ Dále pak Masaryk uvádí citát z uvedeného Wilsonova projevu: „*Jsmo si však sami sobě povinni prohlásit, že si nepřejeme rakousko-uherskou říši oslabit nebo přetvořit. Nic nám do toho není, jak průmyslově nebo politicky chce žít. Nemáme úmyslu ani si nepřejeme něco jí diktovat. My si pouze přejeme, aby záležitosti jejich národů ve všech věcech velkých jako malých spočívaly v jejich vlastních rukou*“.¹⁷

Podle Masaryka „*V této řeči tedy je vysloveno mínění, že Rakousko má být osvobozeno od pruské nadvlády; toto mínění tlumočoval ve Švýcarsku profesor Herron, Wilsonův důvěrník. Herron řekl ještě v březnu 1918 Lammaschovi,*¹⁸ *že Amerika je proti Rakousku jen proto, že jde s Německem; proti Rakousku samému necítí žádného nepřátelství. Jen z tohoto názoru prezidenta Wilsona na poměr Rakouska k Německu lze vysvětlit fakt jistě velmi charakteristický, že Spojené státy vypověděly válku Rakousku-Uhersku teprve 4. prosince 1917.*“¹⁹

Pro čtrnáct bodů obsažených v poselství prezidenta Wilsona Kongresu ze dne 8. ledna 1918, které se staly jedním z rozhodujících východisek pro poválečné uspořádání Evropy, byl vypracován na základě pověření Wilsona výklad dvěma členy přípravného komitétu *Poselství čtrnácti bodů* Frankem Cobbem a Waltrem Lippmannem. Výklad obsah jednotlivých bodů vysvětloval a v politicky zcela uchopitelné podobě rozváděl.

3. Wilsonova změna Výkladu článku X. Poselství čtrnácti bodů. Odmítnutí zachování Rakousko-Uherska

Pro vznikající československou státnost byl kromě realizace ústavních zásad demokratického uspořádání založeného na sebeurčení národů a jeho vztahu k suverenitě lidu, závažný zejména výklad článku X. o národech Rakouska, výklad, který od ledna 1918 zaznamenal zásadní změny.

Rozhodující úlohu zde sehrál, pokud jde o vznikající československou státnost, vývoj postoje prezidenta Wilsona, který vyvrcholil zásadním odmítavým postojem k zachování Rakouska-Uherska. Koncepční názorový vývoj Wilsona ve vztahu k Rakousku-Uhersku

¹⁵ „*The peoples of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see safeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity of autonomous development*“, k tomu srov. dále STRINER, R. *Woodrow Wilson and World War I. A Burden Too Great to Bear*, s. 135 an.; COOPER, J. M. Jr. *Woodrow Wilson. A Biography*, s. 422, 423; KALINA, A. S. *Krví a železem dobytá československé samostatnosti*. Praha, 1938, s. 51–62; KALVODA, J. *Geneze Československa*. Praha, 1998, s. 239 an.

¹⁶ MASARYK, T. G. *Světová revoluce*, s. 311.

¹⁷ Srov. ibidem, s. 311, 312.

¹⁸ Prof. G. D. Herron jednal v únoru 1918 na základě pověření prezidenta Wilsona ve Švýcarsku s rakouským profesorem H. Lammaschem o možnostech uzavření separátního míru s Rakouskem-Uherskem; výsledkem tohoto jednání byla výměna poselství prezidenta Wilsona a rakouského císaře Karla v březnu 1918. Srov. k tomu BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce. II. díl*, s. 132–140; k tomu srov. rovněž KALVODA, J. *Geneze Československa*, s. 239, 241, 244, 245; KALINA, A. S. *Krví a železem dobytá československé samostatnosti*, s. 63–84; KOVTUN, J. *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*, s. 150, 151.

¹⁹ MASARYK, T. G. *Světová revoluce*, s. 311, 312.

dokumentují jeho oficiální stanoviska, vyjádřená v průběhu března až září 1918, vrcholící z hlediska československé státnosti v Prohlášení vlády Spojených států amerických uznávající Národní radu československou za vládu *de facto* a vojsko její za válku vedoucí, projevující ochotu vstoupit ve styk s takto uznanou faktickou vládou.²⁰ Pro československou státnost zásadní změna pak nastává nótou prezidenta Wilsona Rakousku-Uhersku z 18. října 1918. Podle slov Masarykových „prezident Wilson zdůrazňuje, že Spojené státy změnilý svůj názor o Rakousku-Uhersku a jeho poměru ke Spojeným státům, jak se to zejména jeví v uznání Československé Národní rady za vládu *de facto* [...]. Je v diplomatické literatuře málo příkladů tak mužného a čestného odvolání vlastního staršího názoru; právě tím bylo tak účinné.“²¹

V důsledku zásadní koncepční názorové změny prezidenta Wilsona na obsahové pojetí článku X. jeho *Poselství čtrnácti bodů* dochází při mírovém jednání ke změně původního *Výkladu* tohoto článku, *Výkladu*, který byl, jak již bylo shora uvedeno, vypracován Walterem Lippmanem a Frankem Cobbem. Původní pojetí *Výkladu* vycházelo ze zachování Rakouska-Uherska. Ve *Výkladu*, který byl použit při mírovém jednání, však bylo uvedeno, že zachování celistvosti Rakousko-Uherska již neplatí. Uvádí se zde vznik Česko-Slovenska. Slovensko, jako součást Česko-Slovenska, mělo vzniknout rozdělením severozápadní části Uher.²²

Považujeme však za nutné se podrobněji zaměřit na formulace změny stanoviska USA k původnímu *Výkladu* článku X. *Poselství čtrnácti bodů* prezidenta Wilsona obsažené v nótě státního tajemníka USA Roberta Lansinga vládě rakousko-uherské ze dne 18. října 1918, v níž se uvádí: „Prezident považuje za svou povinnost vládě rakousko-uherské oznámit, že se nemůže zabývat předběžným návrhem této vlády, protože od jeho poselství nastaly jisté události [...], jež nutně změnilý [...] odpovědnost vlády Spojených států. Mezi čtrnácti podmínkami [...] byla tato: Národům Rakousko-Uherska [...] má být zaručena nejsvobodnější možnost k autonomnímu vývoji.“

Od té doby, co byla tato věta napsána a před Kongresem Spojených států vyslovena, vláda Spojených států uznala, že mezi Československem a říší německou a rakousko-uherskou je stav válečný, že Československá národní rada je de facto válčící vláda, která je vybavena náležitou autoritou řídit vojenské a politické věci [...]. Prezident není tedy již s to, aby uznal pouhou autonomii národů těchto za podklad pro mír, nýbrž je nucen trvat na tom, že ony a nikoliv on, mají být soudci nad tím, které akce na straně vlády rakousko-uherské uspokojí aspirace a mínění národů v jejich právech a o jejich určení jakožto členů rodiny národů.“²³ Touto formulací se ovšem podle našeho názoru (bylo to mínění i rakousko-

²⁰ BENEŠ, E. Světová válka a naše revoluce. Dokumenty. Praha, 1928, s. 429; KALVODA, J. Geneze Československa, s. 390 an.

²¹ MASARYK, T. G. Světová revoluce, s. 365; KALVODA, J. Geneze Československa, s. 390 an.

²² Srov. MATOUŠEK, J. Spojené státy americké. Praha, 1948, s. 497; COOPER, J. M. Jr. Woodrow Wilson. A Biography, s. 450 an.; MANCINI, S. Secession and Self-determination. In: ROSENFELD, M. – SAJO, A. *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford, 2012, s. 488 an.

²³ PEŠKA, Z. Československá ústava a zákony s ní souvislé, I. Praha, 1935, s. 54–55; Srov. k tomu KALVODA, J. Geneze Československa, s. 390; KOVTUN, J. Masarykův triumf. Příběh konce velké války, s. 541–545; podle E. Beneše „vše co přišlo po notě Wilsonově bylo už jen doplňkem politickým nebo právním. Wilsonova nota byla pohřební písní říše habsburské“. BENEŠ, E. Světová válka a naše revoluce. II. díl, s. 375. V svolání Slovenské národní rady v uherském sněmu předneseném poslancem F. Jurigou se mimo jiné uvádí: „Okrem národného shromaždenia slovenského, alebo orgánov z lona svojho vyslaným nateraz nikto nemože byť oprávněným, aby pojednával o veciach politického položenia slovenského národa a o ňom a bez neho, prípadne proti němu rozhodoval [...] jednotná je naša k jednote se snažiaci slovenská rasa a jej slovenský národ. A to samé sebaurčovací právo žiadame aj ostatným uhorským národom [...]. Za zavedenie tohoto demokratického samourčovania národov do poriadku sveta slovenský národ vyslovuje večnú povďačnosť Wilsonovi, veľkému osvoboditeľovi [...]“. Srov. PEŠKA, Z. Československá ústava a zákony s ní souvislé, I., s. 63–64.

-uherské vlády) zcela nevyklučovala možnost zachování Rakouska-Uherska, byť celkový rozpad této říše již nastával. Podle názoru prof. Zdeňka Pešky, když na tuto notu státního sekretáře Lansinga (nóta ovšem vyjadřovala jednoznačně rozhodnutí prezidenta Wilsona – pozn. J. B.) Rakousko-Uhersko odpovědělo, že souhlasí s názory prezidentovými „uznalo výslovně Čechoslováky za válčící mocnost a Národní radu za vládu; je však otázka, bylo-li si těchto důsledků ihned vědomo.“²⁴ S tímto právním názorem se rovněž autor této studie zcela ztotožňuje.

Je zcela nepochybné, že zásadní změna koncepce prezidenta Wilsona k otázce Rakouska-Uherska měla rozhodující význam pro vznik Československé republiky, neboť USA byly nesporně klíčovou velmocí, která rozhodla o vítězství v první světové válce. Složky našeho odboje především zahraničního, tj. složka politická Československá národní rada a jí podřízené politické orgány a složka vojenská československé legie v Rusku, Itálii a Francii, jejichž početnost, zejména pokud jde o legie v Rusku, byla ohromující ve srovnání s tím, z jak malých národů vznikly, a jejichž utváření a činnost byly výsledkem organizačních, velitelských a diplomatických aktivit mnoha jejich příslušníků (nikoli jenom Masaryka, Beneše a Štefánika – jak tito v nesouladu s realitou – až příliš zdůrazňovali), stály před složitým úkolem realizovat boj proti Rakousku-Uhersku po boku spojeneckých států a zároveň také čelit austrofilským snahám, které byly ve Spojených státech a například rovněž ve Velké Británii velmi silné. Nejvhodnějším nástrojem, jak těmto snahám čelit, bylo úsilí především zahraničně politické reprezentace – Masaryka, Beneše a Štefánika – docílit co nejvíce uznání pro zahraničně politickou reprezentaci Československa, pro československé legie v Rusku, Itálii a Francii a vyjádření pro zánik Rakouska-Uherska a vytvoření československé státnosti. K těmto oficiálním uznáním a vyjádřením dochází zejména v průběhu druhé poloviny roku 1917 a v průběhu roku 1918.²⁵ Významným úspěchem těchto snah je *Prohlášení nezávislosti československého národa prozatímní vládou československou* ze dne 18. října 1918. Uvádí se zde: „V této vážné chvíli [...] my Československá Národní rada, uznaná vládami spojeneckými a vládou americkou za prozatímní vládu československého státu a národa, v plném rozsahu s prohlášením českých poslanců, učiněným v Praze dne 6. ledna 1918 [...] činíme a prohlašujeme toto naše prohlášení nezávislosti [...]. Činíme toto prohlášení na základě našeho historického a přirozeného práva [...]. Přijímáme americké zásady, jak byly stanoveny prezidentem Wilsonem: zásady o osvobozeném lidstvu, skutečné rovnosti národů a vládách, odvozujících všechnu svou spravedlivou moc ze souhlasu ovládaných. My, národ Komenského, nemůžeme než přijati tyto zásady, vyjádřené v americké deklaraci nezávislosti, v zásadách Lincolnových a v prohlášení lidských a občanských práv. Za tyto zásady [...] prolévá náš národ krev dnes po boku svých spojenců v Rusku, Itálii a ve Francii [...] československý stát bude republikou. [...] zaručí úplnou svobodu svědomí, náboženství a vědy, literatury a umění, slova a tisku a práva shromažďovacího a petičního [...]. Naše ústava postará se o účinnou, rozumnou a spravedlivou vládu, která vyloučí jakékoliv zvláštní výsady [...]“²⁶

²⁴ Ibidem, s. 6.

²⁵ Přehled těchto uznání a vyjádření uvádí ve svém díle T. MASARYK, T. G. Světová revoluce, s. 337–357.

²⁶ BENEŠ, E. Světová válka a naše revoluce. Dokumenty, s. 464–468. Srov. k tomu KOVTUN, J. Masarykův triumf. Příběh konce velké války, s. 512 an., 537 an.; KALVODA, J. Geneze Československa, s. 389 an.; V této souvislosti je třeba uvést, že základem úsilí Čechů a Slováků o vytvoření společného státu – republiky byly Clevelandská dohoda z října 1915, která byla nahrazena 31. května 1918 Pittsburskou dohodou. Pittsburská dohoda – deklarace byla přijata na schůzi americké odbočky Československé národní rady; byla koncipována Masarykem. Zmíněné dohody byly přijaty českými a slovenskými spolky a sdruženími v USA. Pittsburská dohoda však nebyla ve svém základním požadavku – zřízení Slovenského Sněmu za předmnichovské republiky

Následující vývoj, charakteristický především politickým rozpadem státní moci prováděným rozvratem hospodářským, vyústil 28. října 1918 v *Provolání Československého národního výboru* a v přijetí Zákona o zřízení samostatného státu československého rovněž Československým národním výborem. V Provolání se uvádí: „*Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných kulturních národů světa. Národní výbor, nadaný důvěrou veškerého lidu československého, přejal jako jediný do svých rukou správu svého státu. Lide československý [...] na počátku velikého díla ukládá Ti Národní výbor, ode dneška Tvá vláda, aby Tvé chování a Tvá radost byly důstojné velké chvíle nynější! Naši osvoboditelé, Masaryk a Wilson, nesmějí býti zklamáni ve svém přesvědčení, že dobyli svobody lidu, který dovede sám sobě vládnout.*“²⁷

Zákon o zřízení samostatného státu československého²⁸ stanoví ve svém úvodním ustanovení, že „*Samostatný stát československý vstoupil v život*“. V článku I. se potom stanoví, že státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou národní radou. Po dobu, než se tak stane, byla státní moc uvnitř státu svěřena Národnímu výboru. Článek 2 upravil recepci dosavadního právního řádu. Podobně pak článek 3 vymezil převzetí vnitrostátní organizace s tím, že celá tato soustava vnitrostátních orgánů je podřízena Národnímu výboru.

Jen na okraj tématu, kterým se v této stati zabýváme, tj. úlohou a vlivem ústavněprávních koncepcí prezidenta Wilsona na vznik Československé republiky, je třeba se zmínit o určení přesného data vzniku československého státu. Podle T. G. Masaryka „*Naši domácí vůdcové uznali na konferenci Ženevské váhu spojeneckých uznání, zejména Wilsonova; uznávají ve svých ujednáních s [...] Benešem Zatímní vládu zahraniční a všechny její kroky [...] pod tlakem situace musel Národní výbor 28. října zasáhnout jako vedoucí orgán [...]. Stojíme tedy před faktem, že jsme od 28. října měli vlády dvě, jednu doma, druhou starší v Paříži [...]. Pro datum 28. října mluví převrat, jak se udál v Praze a celé vlasti, celý národ viděl v převratu počátek samostatného státu odpoutaného od Rakousko-Uherska a od Habsburků. A konečně mluví pro 28. říjen důvod formální, že se totiž národ na svém území prohlásil veřejně za samostatný; to jak jsme viděli, někteří státoprávníci pokládají za nutnou podmínku tvořícího se státu.*“²⁹

Podle Zdeňka Pešky „*Z hlediska vnitrostátního právního řádu nesporně je to [...] 28. říjen 1918. Od toho dne je Československý stát pramenem československého právního řádu*

naplněna, což vedlo na straně jedné v Čechách k nesprávné koncepci čechoslovakismu a na straně druhé na Slovensku k vzniku a podpoře vypjaté nacionalisticky orientovaných hnutí a politických stran. Značný podíl na nenaplnění pittsburské dohody má nesporně T. G. Masaryk.

²⁷ PEŠKA, Z. *Československá ústava a zákony s ní související*, I., s. 56, 57; KOVTUN, J. *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*, s. 586 an.; KALVODA, J. *Geneze Československa*, s. 394, 395. Podle E. Beneše „*Deklaraci martinskou ze dne 30. října celé Slovensko oficiálně se hlásí k československé jednotě národní a státní. Martinská deklarace kromě jiného stanoví: [...] Národní rada česko-slovenského národa [Slovenská národní rada – pozn. J. B.] v Uhersku obydlého osvědčuje: 1. Slovenský národ je částka i řečové i kulturně-historicky jednotného česko-slovenského národa. Na všech kulturních bojích, které viedol český národ a které ho urobily známým po celom světě, mala účast i slovenská vetev. 2. Pre tento česko-slovenský národ žiadame i my neobmezené samourčovací právo na základe úplnej neodvislosti. Na základe tejto zásady prejavujeme svoj súhlas s tým novoutvoreným medzinárodným právnym položením, ktoré dňa 18. októbra 1918 formuloval predseda [Správne prezident – pozn. J. B.] Wilson a ktoré 27. októbra uznal rakúsko-uhorský minister zahraničia.*“ Srov. BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce. II. díl*, s. 438, 439, 440. (Slovenská národní rada byla vytvořena v Martině 30. 10. 1918 ze zástupců slovenských politických stran a hnutí. Po zřízení ministerstva s plnou mocí pro správu Slovenska byla 20. ledna 1919 rozpuštěna – pozn. J. B.).

²⁸ Zák. č. 11/1918 *Sbírky zákonů a nařízení*; KOVTUN, J. *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*, s. 587 an. KALVODA, J. *Geneze Československa*, s. 395 an.

²⁹ MASARYK, T. G. *Světová revoluce*, s. 467. Srov. k tomu rovněž v podstatě obdobně vyjádření E. Beneše. BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce. II. díl*, s. 508–509. Beneš zde navíc dodává, že „*na týž den [tj. 28. říjen 1918 – pozn. J. B.] připadající sloučení odboje domácího s revolucí zahraniční na Ženevské konferenci ten fakt ještě více zdůrazňuje.*“

a jest dále subjektem práv a povinností tímto právním řádem stanovených. Jak však z hlediska mezinárodního právního řádu? Jest třeba si povšimnout, že v diplomatických dokumentech, uznávajících Národní radu a vládu ještě v době světové války, nikde se nemluví o uznání samostatného Československého státu. Tento stát nemohl být uznán, neboť uznání předpokládá faktickou existenci státu. V dokumentech těch se mluví o uznání národa československého (tak dohoda s Francií...) a o uznání Národní rady jakožto orgánu československých národních zájmů a jakožto zástupce budoucí československé vlády (Britská deklarace...). Nebo o uznání Národní rady za de facto válčící vládu (de facto belligerent government, americké uznání...). K tomu srovnej oficiální Wilsonův výklad [...]. Teorie mezinárodního práva právě na základě těchto skutečností [...] vytvořila nový pojem, pojem uznání národa. [...] můžeme stanovit základní předpoklady takového uznání národa: 1. odboj proti státu, vykonávajícímu svrchovanost nad územím národem tím převážně obývaným, a to odboj ozbrojený. 2. Odboj ten však je veden ze zahraničí a v těchto případech i na zahraničních bojištích [...]. 3. Odboj je pevně organizován a v jeho čele stojí zodpovědné osoby, uznané za vůdce odboje.

Následky tohoto odboje jsou: 1. S vůdci odboje jsou navázány formální oficiální styky, jakoby šlo o vládu samostatného státu. 2. Jsou-li státy uznávající ve válce se státem, proti němuž směřuje odboj, odbojníci vytvoří samostatnou armádu bojující jakožto samostatná složka válčících armád. 3. Nad touto armádou [...] vykonávají uznání vůdcové odboje svrchovanou moc soudní a vydávají zákonné normy [...]. 4. Vůdcové odboje jsou uznáni jakožto zástupci budoucí vlády samostatného státu. Je tedy v uznání národa zahrnuto i uznání samostatného státu, jakmile fakticky vznikne; takovému nově vzniklému státu není třeba nového mezinárodního uznání ze strany států, které již uznaly národ.

Fakticky vznikl Československý stát, jak ukázáno, dne 28. října 1918. Poněvadž již dříve bylo provedeno uznání národa, které je zároveň uznáním státu sub conditione suspensiva, že tento stát fakticky vznikne [...] dlužno považovat za vznik státu i jako osoby právnické práva mezinárodního 28. říjen 1918. Toto stanovisko potvrzuje i úvod smlouvy st.-germainské s Československem [...], který sice nemluví o žádném zvláštním dnu mezinárodního uznání, ale výslovně prohlašuje, že stát existuje, a že byl již dříve uznán spojenci; tímto uznáním však může být jen uznání národa, neboť po něm žádné jiné formální uznání spojenci již nenásledovalo.³⁰

T. G. Masaryk v úvahách o vzniku Československé republiky ve svém díle Světová revoluce píše: „Povšechně řečeno naše samostatnost vznikla z pádu Rakousko-Uherska a ze světové konflagrace vůbec; Spojenci porazili Německo a Rakousko, a tím nám umožnili a vybojovali naše osvobození. Vítězní Spojenci provedli na mírových konferencích nové uspořádání Evropy střední a východní; těch mírových konferencí jsme se účastnili od samých začátků a mírová ujednání jsme podepsali, neboť jsme byli od Spojenců již za války přijati v areopag bojujících a rozhodujících národů – Spojenci uznali a přijali náš politický a osvobozený program.

Naši samostatnost uznali pak i naši bývalí odpůrcové svými podpisy na mírových smlouvách a jejich ústavní ratifikací [...].

Museli jsme se jako národ účastnit světové obranné války. Bez této účasti bychom nebyli své samostatnosti dosáhli – jistě ne v té míře, ve které jsme ji dosáhli. V tom tkví smysl a politická hodnota našich legií v Rusku, Francii a Itálii. Legie nám získaly sympatie a pomoc

³⁰ PEŠKA, Z. Československá ústava a zákony s ní související, I., s. 8–10.

*západních velmocí, legie a anabáze na Sibiři získaly nám sympatie širšího spojeneckého světa a respekt i našich nepřátel.*³¹

Zůstává nespornou skutečností, že prezident W. Wilson po všech peripetiích dlouho trvajícího odmítání likvidace Rakouska-Uherska, a tím také vzniku nezávislých států včetně Československého na jeho území, se nakonec po zásadní změně svého původního stanoviska stal nejvýznamnějším státníkem vítězných mocností v první světové válce podporujícím vznik československého státu.

4. Československá národní rada a její podpora ze strany významných zahraničních osobností

V našich úvahách je třeba se zamýšlet nejen nad tím, že to byl vývoj světového dění, politického, ekonomického a vojenského, který tuto zásadní změnu koncepcí prezidenta Wilsona stimuloval a utvářel, ale že zde velmi významnou úlohu sehrál vliv velmi známých osobností amerického veřejného života. Tyto osobnosti poskytly významnou podporu hlavnímu představiteli československého odboje T. G. Masarykovi při jednání s W. Wilsonem, se státním tajemníkem Lansingem a dalšími spolupracovníky prezidenta Wilsona.

Velké množství amerických občanů českého a slovenského původu – mnoho z nich bylo relativně vlivných v různých sférách společenského života, podporovalo aktivity T. G. Masaryka a jeho spolupracovníky v odboji proti Rakousku-Uhersku a v jeho úsilí o vytváření samostatného československého státu. Z hlediska institucionálního měla širokou podporu, zvláště v průběhu roku 1918 Československá národní rada se sídlem v Paříži, jejíž aktivity Masaryk mezi americkými krajanskými sdruženími velmi propagoval.³² Jeho prostřednictvím se tak stávaly známými v amerických krajanských sdruženích další dvě kromě Masaryka nejvýznamnější osobnosti Československé národní rady, Milan Rastislav Štefánik a Edvard Beneš.

Mezi osobnosti blízké prezidentu Wilsonovi, s nimiž T. G. Masaryk navázal úzký přátelský vztah, náleželi zejména Louis Brandeis, Charles Crane, jeho syn Richard Crane a prezident Harvardovy Univerzity Charles Elliot. Jedním z nejvýznamnějších ústavních činitelů, který uvedl T. G. Masaryka k prezidentu Wilsonovi, byl soudce Nejvyššího soudu USA Louis Brandeis, Wilsonův blízký přítel,³³ jehož názory Wilson velmi respektoval. Získat Brandeise pro podporu vzniku československého státu, když se mu podařilo Brandeise přesvědčit, že jiné řešení není možné, nebylo pro Masaryka obtížné vzhledem k tomu, že Brandeis byl svým původem Čech³⁴ a české povědomí si uchoval – byl velmi aktivní v českých spolcích a sdruženích v USA. (Zároveň však je třeba uvést, že zpočátku – podobně jako Lansing a House – se Brandeis obával rozčlenění Rakouska-Uherska, neboť

³¹ MASARYK, T. G. *Světová revoluce*, s. 447, 448.

³² Autor této stati rád vzpomíná na svou návštěvu (1991) v malém městě Wilber ve státě Nebraska, kde přichází při vjezdu do města vítá nápis „Wilber Czech Capital of USA“. V místním muzeu byla velká fotografie pokrývající téměř polovinu stěny místnosti a pod ní český nápis „Československá národní rada – první československá vláda“.

³³ MASARYK, T. G. *Světová revoluce*, s. 279.

³⁴ Brandeisovi rodiče byli Češi, kteří se přistěhovali do USA krátce po nezdařené revoluci roku 1848. Jeho otec se revoluce aktivně účastnil a byl nucen uprchnout před rakouskou perzekucí. Soudcem Nejvyššího soudu USA byl Brandeis jmenován prezidentem Wilsonem v roce 1916. V třicátých letech velmi výrazně podporoval reformní program prezidenta F. D. Roosevelta. Srov. BLAHOŽ, J. *Boj o reformu Nejvyššího soudu USA a jeho význam pro stát a právo Spojených států. Právněhistorické studie*. 1969, 14, s. 94–95; KOVTUN, J. *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*, s. 518; COOPER, J. M. Jr. *Woodrow Wilson. A Biography*, s. 5, 162–167.

malé státy vzniklé na jeho teritoriu, by v budoucnosti, podle jeho názoru, mohly být po-
hlceny Německem.)³⁵ Pokud jde o takto zprostředkované přímé kontakty Masaryka a pre-
zidenta Wilsona, Masaryk k tomu uvádí: „*Vůči prezidentu Wilsonovi v diskusích ústních,
memorandech i nótách, spoléhal jsem jedině na argumenty a sílu pečlivě konstatovaných
faktů. Přitom jsem navazoval na projevy a na spisy prezidentovy. Znal jsem již před válkou
jeho spisy o státu a o vývoji amerického Kongresu, přečetl jsem pozorně jeho řeči a mohl
z nich uvádět místa na posílení svých argumentů.*“³⁶

Dalším významným přítelem prezidenta Wilsona, který Masarykovi zprostředkoval
osobní setkání s prezidentem Wilsonem, byl politicky i hospodářsky velmi vlivný americký
průmyslník Charles Crane.³⁷ Jeho syn Richard Crane byl v té době jako již známý právník
a diplomat tajemníkem ministra zahraničí Lansinga.³⁸ Následně pak působil jako
první velvyslanec Spojených států v Československé republice.³⁹

Blízký vztah k prezidentu Harvardovy Univerzity Ch. Elliotovi⁴⁰ otevíral Masarykovi
dveře do nejvýznamnějšího vědeckého centra Spojených států.

Závěr

Jádro politiky prezidenta Wilsona v průběhu první světové války bylo vyjádřeno v jeho
Prohlášení čtrnácti bodů. Pro vznik československého státu měl zásadní význam článek X.,
a to poté, co byla realizována jeho zásadní obsahová a interpretační změna. Průběhu
a hodnocení těchto často dramaticky probíhajících změn v koncepčním pojetí presiden-
ta Wilsona je tato stať věnována. Autor analyzuje efektivitu působení Československé
národní rady v Paříži, vedené T. G. Masarykem, dalekosáhlý vliv válečné aktivity česko-
slovenských legií v Rusku, Francii a Itálii a částečně také vliv vnitrostátního odporu
k Rakousku-Uhersku, který vyvrcholil v analyzovaných aktech Národního výboru. To vše,
zejména však spolu s fatálním vnitřním rozkladem Rakouska-Uherska, vrcholicím v září
a říjnu 1918, přivedlo prezidenta Wilsona jako jediného rozhodujícího činitele výkonné
moci v prezidentském systému vlády USA k zásadní změně jeho původní koncepce za-
chování Rakouska-Uherska a jeho přetvoření na demokratickém základě v autonomní,
respektive federativní stát.

Je třeba si v závěrečných úvahách položit klíčovou otázku. Byla tato Wilsonova původní
koncepce nového uspořádání rakousko-uherské říše z hlediska obecného konceptu
uspořádání střední a východní Evropy realizovatelná v době, kdy byla předložena? Zde si
dovolujeme konstatovat, že nikoliv, spíše lze říci, že naopak. Podobné myšlenky a náznaky

³⁵ KALINA, A. S. *Krví a železem dobyt československé samostatnosti*, s. 255.

³⁶ MASARYK, T. G. *Světová revoluce*, s. 367.

³⁷ *Ibidem*, s. 266, 267, 277. Srov. rovněž HÁJKOVÁ, D. *Emanuel Voska. Špionážní legenda první světové války*. Praha, 2014, s. 75–76, 101–103, 256–257; KOVTUN, J. *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*, s. 22, 69 an., 111 an., 185 an., 364 an., KALVODA, J. *Geneze Československa*, s. 267, 477 an.

³⁸ HÁJKOVÁ, D. *Emanuel Voska. Špionážní legenda první světové války*, s. 257, 401; KOVTUN, J. *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*, s. 22, 185 an., 304 an.

³⁹ MASARYK, T. G. *Světová revoluce*, s. 278.

⁴⁰ Syn Charlese Elliota Thomas Elliot se stal rovněž rektorem Harvardovy Univerzity a následně pak prezidentem Salcburského semináře amerických studií v zámku Leopoldskron (dependence Harvardovy univerzity) v Salcburku. Autor této stati absolvoval tento seminář v letech 1975–1976 a s Thomaselem Elliotem navázal dlouhotrvající přátelský vztah. Rodina Elliotů je prestižní rodinou žijící v Bostonu. Měla vždy úzký přátelský vztah k rodině Kennedyových. V roce 1982 byl autor této stati pozván ke studijnímu pobytu na Harvardově univerzitě a při této příležitosti byl zván k přátelským setkáním do domu Elliotových v Bostonu. Zde měl možnost se opakovaně setkat se senátorem Edwardem Kennedym, který se několikrát pokoušel kandidovat na úřad prezidenta Spojených států.

snah o přetvoření (federalizaci) Rakouska-Uherska se projevovaly již v průběhu konce 19. století a v prvních dvou dekádách 20. století rovněž v úvahách českých politiků.⁴¹

Rozhodující však bylo, že Wilsonova koncepce zachování a zároveň federalizace či autonomizace Rakouska-Uherska přicházela již příliš pozdě, což prezident Wilson zprvu nepoznal. S uznáním však je třeba říci, že navzdory svému autokratickému založení, což bylo nepochybně stinnou stránkou jeho osobnosti, uvedené faktory zhodnotil a na jejich základě své stanovisko změnil.

Nebylo naším úkolem zabývat se v této stati celkovým hodnocením koncepcí, stanovisek a rozhodnutí prezidenta Wilsona, která učinil v době první světové války jako vrcholný představitel exekutivy USA, zejména pak jeho politikou směřující k vytváření Společnosti národů, jakož i zjevně nevhodnou politickou taktikou, kterou k prosazování tohoto konceptu zvolil a pro niž byl některými soudobými americkými politiky a historiky přehnaně kritizován. Jde zejména o představitele tzv. realistické školy politické vědy, teorie mezinárodních vztahů a jejich sympatizanty,⁴² jejichž přexponované kritické stanovisko k prezidentu Wilsonovi autor této stati odmítá. Naopak považuje za vhodné připomenout velký význam idejí, názorů a stanovisek prezidenta W. Wilsona pro vytváření a vznik Československé republiky, jejíž sté výročí nyní vzpomínáme.

Zcela na závěr této stati by autor chtěl uvést následující krátkou úvahu, která vystupuje jako velmi naléhavá v jeho myšlenkách. Ve stručné podobě může být formulována následovně: vítal by autorův děd Josef Kaizl⁴³ – národohospodář, právník a politik, ministr financí v Thunově vládě z konce 19. a přelomu 20. století – vznik Československé republiky stejně tak jako jeho otec – důstojník československých legií, zástupce vyslance vlády Československé republiky v Rusku (vyslancem nejprve byl Bohdan Pavlů a potom Dr. Václav Girsu)⁴⁴ a pozdější československý diplomat PhDr. Josef Blahož, jednoznačný

⁴¹ Tyto snahy české politiky kulminovaly v deklaraci českých poslanců přednesené v říšské radě 30. května 1917 (tzv. májová deklarace). Deklarace napadala dualismus Rakouska-Uherska a požadovala mimo jiné přetvoření Rakouska-Uherska v demokratickou federaci rovnoprávných států. Tato deklarace byla do značné míry inspirována projevem spisovatele, básníka, dramatika a režiséra Jaroslava Kvapila na shromáždění spisovatelů a umělců dne 19. května 1917. Obsah projevu byl přijat jako manifest českých spisovatelů. Po tzv. májové deklaraci byla dne 6. ledna 1918 přijata tzv. tříkrálová deklarace, která byla vyvolána prohlášením rakouského ministra zahraničí hraběte Czernina (při jednání o Brestlitevském míru), že otázka sebeurčení národů bude pouze vnitřní otázkou Rakouska-Uherska. Tříkrálová deklarace, přijatá v Reprezentačním domě v Praze českými poslanci říšské rady a poslanci českého, moravského a slezského sněmu uváděla, že „český národ se hlásí o svou samostatnost, opíraje se o historické právo státní“. Touto formulací nebylo zásadně odmítáno demokratické federativní uspořádání Rakouska-Uherska, a pokud jde o vztah k Rakousku, obsahovala deklarace formulaci, že jde o „veškerá prohlášení českého poselství na radě říšské“. Vzhledem k tomu, že byla tříkrálová deklarace tvrdě odmítnuta rakouskou vládou, začala být v Čechách i zahraničí vnímána jako protirakouský protest a často dokonce jako vytváření české státnosti. Srov. k tomu KOVTUN, J. *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*, s. 162 an.; KALVODA, J. *Geneze Československa*, s. 235 an. O tříkrálové deklaraci informoval oficiálním dopisem Československé národní rady ze dne 14. března 1918 státního sekretáře Lansinga člen Československé národní rady Karel Pergler, srov. KALINA, A. *Krví a železem dobyto československé samostatnosti*, s. 293; KALVODA, J. *Geneze Československa*, s. 235 an.; KOVTUN, J. *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*, s. 162–170.

⁴² STRINER, R. *Woodrow Wilson and World War I. A Burden Too Great to Bear*, s. X, 218–241. Celkový přístup a hodnocení prezidenta W. Wilsona Richardem Strinerem je podle našeho názoru velmi kontrastní s biografickými pracemi věnovanými W. Wilsonovi, kterými se v této studii rovněž zabýváme, a jsou v této studii citovány. Jde o práce J. M. Coopera, Jr., A. S. Linka, R. H. Ferrela a E. Manely.

⁴³ TOBOLKA, Z. *Josef Kaizl: Z mého života. Díl II*. Praha, 1911, díl III/1 a III/2, Praha 1914; VALENTA, A. *Josef Kaizl. Střední Evropa*. 1993, roč. 9, č. 35, s. 74–90; VELEK, L. *Mladočeská strana za vedení Josefa Kaizla, 1897–1901*; BLAHOŽ, J. *Josef Kaizl. Politická osobnost, státovědec a právník. Právník*. 2001, č. 7, s. 637–677; KUČERA, M. *Cesta Tomáše G. Masaryka a Josefa Kaizla od souhry ke konfrontaci*. In: BÍLEK, J. – KOKEŠOVÁ, H. – QUAGLIATOVA, V. – RYANTOVÁ, M. (eds). *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*. Praha, 2011, s. 5–50.

⁴⁴ Srov. k tomu BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce. I. díl*, s. 132, *II. díl*, s. 364; viz též diplomatický pas zástupce vyslance v Rusku Dr. Josefa Blahože, vydaný vyslancem v Rusku Dr. Václavem Girsou 5. května 1920 ve Vladivostoku. Diplomatický pas je vlastnictvím autora této studie.

zastávající samostatné československé státnosti a politiky T. G. Masaryka? Domnívám se, že na tuto otázku nelze odpovědět s jednoznačným nadšením kladně, tak jak si to kdysi zapsala ve svém deníku matka autora této stati.⁴⁵ Spíše se autor této stati domnívá, že by mezi oběma došlo v této otázce k rozporům – osud jim však nedovolil, aby se setkali.

Autor této stati se jednoznačně vnitřně ztotožňuje se vznikem Československé republiky, neboť toto ztotožnění se plně odpovídá rodinnému i společenskému zázemí, v jehož rámci se názory autora vytvářely. Navzdory tomu se však nemůže ubránit jisté nostalgii nad zánikem velkého jednotného státního prostoru, byť vnitřně velmi diferencovaného, kterým byla rakousko-uherská říše, státního prostoru, jenž se nikdy neseťkal s objektivními i subjektivními možnostmi pro jeho demokratickou federalizaci, jednak zajišťující svobodu národům i jednotlivcům v něm žijícím, jednak stabilizující středoevropský prostor. Tato nostalgie je ještě zintenzívněna vědomím toho, jak z historického hlediska krátkou dobu Československá republika existovala a co způsobilo její zánik.

* * *

Napsání této stati bylo pro jejího autora velmi milou vzpomínkou na druhou polovinu šedesátých let, tj. na dobu více než před padesáti lety, kdy se jako začínající teoretický pracovník zabýval recentními dějinami ústavního systému USA; rád proto přijal nabídku předsedy redakční rady *Právnicka* prof. Dr. JUDr. Karla Eliáše podílet se na přípravě říjnového čísla časopisu *Právnick* věnovaného stému výročí vzniku Československé republiky. Při tematickém výběru obsahu zmíněné studie se proto zaměřil na významnou úlohu, kterou při vzniku Československé republiky sehrály ústavněpolitické koncepce a názory prezidenta Spojených států Woodrowa Wilsona.

⁴⁵ Srov. HÁJKOVÁ, D. – KOKEŠOVÁ, M. (eds). *Dívčí deníky Zdenky Kaizlové z let 1909–1919*. Praha, 2016, s. 80, 81.

Constitutional and Political Conceptions of the President Woodrow Wilson and the Origin of the Czechoslovak Republic

Josef Blahož

Abstract: Woodrow Wilson was a transformative president. He established a new way of thinking about international relations. On January 8, 1918, president Wilson had announced the Fourteen Points for European and world peace.

The most important of the territorial points, (10), autonomous development for the nations of Austria-Hungary, came apart in subsequent months. The best known and celebrated of the Wilsonians ideas was the rejection of any international arrangement that would not receive the consent of the population concerned. On September 3, 1918 the United States recognized the Czecho-Slovak National Council in Paris as de facto belligerent government. By the early autumn of 1918 with Austria-Hungary falling apart, president Wilson allowed the nationalities of Austria-Hungary to do what they pleased and on October 28, 1918 the Czechoslovak Republic was established.

Key words: Fourteen Points for European and world peace, the nationalities of Austria-Hungary, autonomous development, democratic constitutional principles, consent of the governed, Czecho-Slovak National Council, de facto belligerent government, Austria-Hungary falling apart, the origin of the Czechoslovak Republic